

daća

viktor astafjev

kako se to on, Akim, kao njegov tako reči neposredni prepostavljeni, prijatelj i drug iz bojne posade, prikrada zveri i ubija je. /.../

Gore nešto zašuta, poleteše grudvice, poče da se osipa vlažan pesak, noseći sa sobom sive komadiće krvna. »Prikrada se Petrunja-penjéuh! Poplašiće zver...« Akim zapo pušku, podiže je prema ramenu, tražeći musicom levu pleću jelena, onu pod kojom se pomeri tamni i mokri delić kože, što se brzo pomicao unutra, da bi se odmah naduvavao u tvrdo brdače — radilo se o jakom i ravnomernom radu srca zveri. Akim prestade da diše, spremajući se da povuče obraća, a onda zadržata, zatetura se.

Odozgo, kao iz nebeskih visina, na njega se sručilo nešto slično vrisku ili hrapavom zvuku munje koja je rascepila drvo po dužini, istovremeno to beše i jauk zdrobljen užasom. Akim je pre podsvesno nego čulom sluha osetio, a onda i shvatio — vikao je čovek, tako može da viće samo on, kada ga smrtno prikliješti drvo ili neki težak predmet, pa i sam vrisak, satrven, prelazi u neštonalik na težak ropac, ječanje, jauk, na nešto bolno, zgnječe, nešto što je iz duboke utrobe isčupano kroz zadavljeno grlo.

Kada je iskočio iz žbuna zamršene crvene iwe, Akim je na svoju veliku žalost uspeo da vidi kako je, poput broda talasajući pred sobom vodu, jurio rogonja, po reci — prema ostrvcetu, u ribizlu što se vila na velikoj, tresetnom mahovinom pokrivenoj nastazi zatim u vrbak, pa dalje, u zaklon divije trešnje pomešane s glogom.

Ne puštajući obarač, prstiju čvrsto pripajenih uz spojnica puške, Akim jurnu prema jaruzi, u retki pepeljasto-magličasti gustiš, nepredusretljivo prekriven sivim krastama, kvargav, što je odavao utisak da je nagoreo i samo malčice, i to odozdo, bio osvetljen mahovinom. U polutamjelje šume ugleda dlakavo muško čeljadi koje je nešto kopalo i zatravalo granjem. Taj čovečuljak beše neobuven, od glave do pete pakosno nakostrešen, a istovremeno i žurno-poslovan — bilo je nečeg tajnog, nečistog u tom njegovom radu. »Begunac! Zločinac! Napao je Petrunju...« — Akim koraknu za drvo, ne spuštajući oči s čovečuljka, nameravajući da iz zaklona uperi na njega pušku i drekne: »Ruke uvis!, a dalje kako bude, možda će morati i da puca. Noga koja je pažljivo napipavala meku mahovinu dodirnu nešto okruglo, nenaviknuto šljapnu, pa se odmah samo uplašeno povuče natrag, i pre nego što je Akim uspeo pogledati nadole, noge ga odbaciše i ponesoše bogzna kud — na beloi mahovini, sveže umazanoj crvenim mlavezima i gustim kapljicama, bila je čovečja glava, s izobličenim ustima i iskopanim okom. »I i! — izdahu iz svog grla štucaj umesto vrika, ali i taj zvuk umuknu — ispostavi se da je čovečuljak — medved; rasan, jak, on je slinavo kezio njušku iz koje su virili žuti očnjaci. Zakopani, sklonjeni plen bio je svež, krvlju je mrljao mahovinu i po poznoti mu, uprlijanu mazutom radnoj bluci. Akim je prepoznao kakav je to plen — to je medved sakrivao sklupčani leš bez glave.

Zver i čovek su netremice posmatrali jedno drugo. Po duboko skrivenom, ali usred srednenom odsjaju zverinjeg uma, što izbi iz duguljastih očiju, spljoštenih tesnom lobanjom, Akim je shvatio: zver zna što je načinila, zna kaška je kazna za to očekuje, i da bi se spasla ona treba ponovo da napadne ili da ode, da se sakrije. Otici ne može — čovek drži pušku i njen, zverinji strah osvestiće čoveka, ohrabriće ga. Dok još čovek nije pri svesti, dok je još zburjen, prikovan strahom, treba ga strahovito preplasti, a onda udariti, oboriti. »R-r-rah! — zver izvali iz trbuha zastrašujuće brundanje. Ali se čovek ne pomaže s mesta, ne pokuša da se sakrije rukama, ne odbaci pušku, već naglo zavilji: »Fašisto! Fašisto!« — i zagrcnuvši se svojim sopstvenim jaukom, promuklio i čak nekako umorno zapita:

— Šta si to uradio? Šta si uradio, gade?

Zver je očekivala jauk koji će zagrmeti šumom, pa da od tog jauka, u kojem bi zajedno pomešani užas i očaj odavalii strah, po-

niznost, ona dobije ohrabrenje, pakosno pobesni. Ali su je zbulile reči, čak ne ni same reči, već njihov ton, duboki bol koju su sadržavale u sebi; ona se za trenutak nadu, nakosrešena dlaka se opusti, postade ravnija, nešto šakalsko, pakosno izbi iz ne — bio je to pravi trenutak da se okrene i pobegne, ali je zver već čutke, nepokolebljivo jurila prema čoveku. Bes koji se rasplamsao u zveri, predosećanje okrsja i krv pekli su pojačanom vatrom njenu utrobu, zaslepljivali razum, ali i oštrelji vid, pojačavali giprost mišića. Na potiljku i po ledima se ponovo cizala rido-zuta dlaka. Od odlučnog, paralizujućeg mumlanja što je prelazio u zastrašujuću pobedonosnu riku, medved postade još stariji i strašniji.

Akim isturi pušku, kao da se njome ogradije i, zanemevši telom u duhom, zaprepašćeno otkri da nema kamo da gada u tu, na prvi pogled ogromnu, nakostrešenu zver! Nema kamo! Čelo, u koje tako često smestaju metke prema knjižicama i kućnim bajčicama, beše niško — pa se metak mogao otkotrljati, rikošetirati od čela, ukoliko ne pogodi u sredinu. Njuška zveri je, takođe, bila uska, s crnim rilom, ali je i tom nadole opuštenom njuškom, i tim uskim čelom medved uspeo sakriti grudi. Pored njuške, podignute iznad nje, gipko su promišale snažne šape, noseći zver napred i skrivači joj slabine. Metku su bili dostupni samo hrbat s nakostrešenom dlakom i mačija, grabljivo savijena leđa, ali ako ne pogodiš u kičmu — bićeš na mestu oboren, zgnječen, satrven.

Savladajući se, kidajući meku, nepopustljivu opitušto je vezivala ruke i noge, Akim krenu na drvo, ugledavši krv ustuknu i usput shvati: tu, za ovim drvetom, medved se prikradao jelenu, a nabasao je Petrunja, sam nabasao, dobro je došao...

»Hajde, hajde! — kao da hrabri zver, Akim joj krenu u susret. Zver nije bila sprema na uzvraćeni napad — čovek je htio da odstupi, da se sakrije za drvo, čovek se bojao, on je malog rasta, ima zdepaste ruke, uske oči, bled je poput močvarne šaše, a zver je kosmata, nakostrešena, hrabra, svirepa. I evo, čovek je krenuo na njega, na domaćina tajge, i medved ne izdrža, zastade, zaustavi se, nešto strpa u usta, u šape, ali se odmah pribra i trgnu, te istovremeno i čovek i zver shvatiše ko je izgubio; medved postade širi i truntaviji, pod levom pazuhom su mu pulsirale, kovrdžale se malje, njegovo brundanje utilnu — to je podsećalo na sijanje zaostalog kamenja iz prevrnutih tački. Propevši se, pokazavši žensko pazuho, medved označi svoje slabo mesto, sam počaza kuda ga treba tući i, popravljujući omašku, on — kako mu se činilo — zastrašujuće riknu, a u stvari zalaja uvredeno kao pas i, već malaksao, ne jurnu, nego se prosto surva na čoveka. Ali ga odmah dočeka vatra, opali mu malje pod pazuhom, nešto potput užarenog žezla probi mu srce, štrecnu ga, udari po čitavom telu, potrese mu sve pucketave kosti, bolno uskovitlja mračni i uvek nezasiti trbuhi, uzavre nešto crveno i, promakavši pred očima, zgusnu se, zadići, zakoprica se crni, čupavi plamen, gušći disanje, ledeći pogled i puneći zvonjavom glavu od koje se odvajao, otpadao trup. Ne želete da ga izgubi, zver se suprotstavlja la praznini u koju ju je nešto neodoljivo vuklo, mučući poput krave zamahnu šapama, zakači za nešto, stisnu ga i — poslednjim bleskom svesti, ili očiju koje je zapljuškivala vrela crvena krv, ili, možda, vanredno osetljivim njuhom — ona oseti mrski miris puške. I pobedički uzdahom, ostacima savevladive pakosti, ona se još jednom pokrenu, pokuša da se pridigne, da podigne uvis kandžaste šape da bi raskomadala, iskidaša kratkorukog, bezbojnog kao pečurka-vasjuha čovečuljka i s njim zajedno lipsala. Već u skoku je zateče poslednji uzdisaj koji pređe u grč, od kojega se strese, skupi u bolu, pa odmah sasvim olabavi krepki trup, kojeg preli sanjivi smiraj. Još su podrhtavale, pucketale, tarući se jedna o drugu, crne kandže, koje kao da behu namanikirane lakov, ispod pazuh je još šikljala krv, i dok god je ona izbijala, klokotala, dotle još nisu uga-

Toga je leta Akim radio u geološkom odredu, na Jeračima, pritoci Donje Tungske. Zvanično je bio vozač terenskog vozila, ali je obavljao i bravarske poslove, čačkao oko motora, bio mehaničar crpne stanice, radio na dizalici, pripremao bušilice, jednom rečju — teško bi bilo i nabrojati šta je sve bio i koja je zaduženja imao. Sam bi o sebi govorio skromno: »Samo aeroplani nisam, bralle, jošte vozio. Moram i to probati. Vele, ništa naročito, samo guraj ručicu napred, pa je vuci nazad, kao poprečni testeru...«

U raznovrsnim i neophodnim istraživačkim poslovima Akimu pomagaše Petrunja, za koga bi se teško moglo reći da li je bio momčić ili prava muškarčina, mada beše prevalio tridesetu i prokrstario sever, uz oružanu pratinju ili, pač, bez nje.

Akim je s Petrunjom delio hleb i so, kao dodatak i prostačke psovke, kojima bi obasipali džip, istrošeno, razdrindano vozilo što su ga održavale u životu jedino necenzurisane psovke i čvrsti lim. Baš zbog ovog rukotvorenog »gvozdenog konja«, Akim i Petrunja behu dragoceni u šumi, jer su čistili »frontove rade«, izvlačili vozila iz blata, jednom su čak izvukli helikopter. Ali, pošto je bilo upropasćeno u močvarnom glibu i tajgi, zapašteno od strane letećih bećara kojima je poveravano, dovedeno u stanje invaliditeta, ovo se vozilo nalazilo u takvom stanju da je njegova vesela rika sve više prelazila u čutanje, njegova ofanziva menjavala što bi se dalje prodiralo u šumu. /.../

Vozak i njegov pomoćnik petljali su nešto oko džipa i, već umorni od psovki, vike i prokljinjanja, pevuliši starinsku pesmu iz ovih krajeva: »Evo juri, juri brzi voz...«, — kada iznenada začuše pljeskanje, tresak, dahanje, a samo što su podigli glave — obameše: na dvesto koraka od njih, ne više, stajao je jelen i žvakao korenje iz vode, s njegovih ogromnih, mlohavnih usana nemarno su padali ostaci jela, dlaka mu se nakostrešila, s krive, grbave njuške kapala je vola.

Akim se spusti potrubuške i otpuza do tabora — imao je tamo pušku, opasnu po splojašnjem izgledu, rasklinamanu, ali se njome još uvek moglo pucati. Kada saznaše u čemu je stvar, istraživači zemljine utrobe svi zajedno navalile za Akimom, jer su, izmršavali od koncentrata, konzerviranog boršča i haringi u sosu od paradajza, bili željni mesa, a još više spektakla. Akim naredi vojsci da legne na zemlju i da ne dišu. Jedino Petrunji nije mogao uskratiti zadovoljstvo da gleda

sle zverinje oči. U njima su se ogledali neposlušni gnev i večita mržnja prema čoveku, — ni posle, kada je krv presahla, tromo se cedila niz dlaku poput kiselja od mahovnice, postajala gušća na mahovini, nije ugasla ta iskra mržnje, nije nestala u smrtnoj tamni. Zgrčiše se, prestaše pucketati kandže, iskeziše se zubi, žuti, zemljom i crvenom krvlju izmrljani. Otvorene mrtve oči postaše slepe, kao da ih je neko povredio time što je u njih sipao prstvet drobljenog šljunka. Pa ipak, još uvek je podrhtavala, treperila tako da se jedva moglo primetiti golim okom, nežna dlaka pod duboko ulegnutim pazuhom zveri.

Gotovo? — ne verujući sam sebi i ne shvatajući još u potpunosti sve što se dogodilo, zapitao se sam Akim, i odgovorivši, opet sam sebi, potvrđno: »Gotovo! — nije likovao, niti je osetio radost, već jezu zbog onoga što je učinio, što je video, te posrnu, ograjući se rukama kao da se brani od svega što se zabilo, pa iznenada ču sebe:

— I-i-i! — ispustala su njegova usta, kao da behu potkovama prikovana i odozgo i odozdo — nisu se micala, nije mogao vikati, nekoga zvatiti. /.../

U toku života Petrunja je zadavao mnogo briga raznim ljudima i organizacijama, ali je to što se desilo posle njegove tako retke i neobične smrti prevazišlo sve moguće granice. Kada bi se mogla dogoditi takva fantazija prirode da se Petrunja probudi makar i na trenutak, iščudavajući se pažnji kojom je okružen, on bi, verovatno, počeо sebe tako ceniti da bi i svoj život, i vladanje prepisitao iz korena i promenio.

Covek je skraćen za glavu! »Ko je to učinio? — pokušala je dokuci istraga. — Zver!« Svašta se na ovom svetu dešava, u istražnoj praksi događaju se i veća čuda, ali su Akima ipak izolovali u poseban šator, a njegov ulaz zašnirali spolja. Izmučen zbog usamljenosti, besposlice i straha, Akim je čekao svoj udes. Iz Moskve je avionom doleto strog, prezauzet svojim mislima i vrlo mlad svršeni student Moskovskog univerziteta; obučen u lepu uniformu, on je podrobno utvrđivao kako se zločin zbio i svima u odredu postavlja, zastrašujuć svojom prividnom jednostavnosću i ogoljenošću, pitanja: »Da li je vozač džipa bio u zavadi sa svojim pomoćnikom? Da li su jedan drugom pretili obračunom? Jesu li odavno sjeđinili svoje životne puteve? Je li vozač džipa bio ranije kažnjavan, a ako jeste, onda po kom članu?«

Pridošlicu zbog nečeg nije zanimalo medved, samo je zijao na njegovu kožu. Koža, pak, sva u potamnelim rupama koje su podsećale na uglašene zvezde, bila je razapeta između drveća, po njoj su gmizale, lepeći se za salo, lisnate vaši, puzali su mrvati, crne bubice i tromje muhe. Medvedov trup, isto tako izrešetan mećima i neoderanima šapa, koje su tako podsećale na krznene čarape, vezan žicom za kamen, bučkao se u rečici, a osobito sumnjivo je bilo upravo to što je strelac sklonio medveda na obalu, u vodu, i više puta pucao u njega onako oborenog, već ubijenog. Akimova uveravanja da on ni sam ne zna zašto je pucao na medveda i da ga je u reku bacio da bi ga »omekšao« i isterao mu pasji zadah, a onda bi ga kuvali i pojeli — neka se seti kako je na ljude napadao, — samo je utvrdilo podozrenje novopečenog istražnog sudije da ima posao s iskusnim prestupnikom koji »deluje« kao naivčina.

Akimu su dvaput vodili na sudbonosno mesto, postavljali ga s praznom puškom za drvo, tražili od njega da ponovi »manevr«, tračkastim metrom merili rastojanje od drveća do drveta, nožičim strugali krv belog krzna, čak uzeli pocepane papirne čaure i na mestu sukoba sa zveri dugo snimali borca protiv medveda — foto-aparatom i kino-kamerom. Akim je bio zamolio da mu dozvole da obuče čisto odelo i da se počešla, kad ga već snimaju »za film«, ali mu je strogo naređeno da »ispunjava zadatak i ne pravi se blešav«, pa se on sasvim zbungio, ispmehao »manevre« i tako mrmljao da ga je nemoguće bilo razumeti.

Završilo se ovo time što su Akimu dodelili u šator jednog radnika, dali mu njegovu, Akimovu pušku; taj radnik beše velika protuta, mnogo je lutao po svetu, pa je zato sebe nazivao putnikom, bio za sve sposoban i, teško je reći da li u šali ili ozbiljno, ubedivao je svog drugara da je ovaj bio sniman za »umjetnički film«, te da će sada po svim klubovima prikazivati borbu čoveka protiv zveri-ljudoždera.

Potresen tugom, utučen istragom, Akim je počeo svemu verovati, takođe onom u vezi s filmom. (Otad je gledao svaki film, potajno se nadajući da će ugledati sebe, — hteo je da ljudi dobro vide sav taj »tihi užas« koji je on doživeo, pa je zato s velikim interesovanjem slušao moju priču o tome kako sam bio u komitetu za film. Hteo je da sazna zna li se makar tamo nešto o filmu u kojem je on snimljen, dosadila mu urođena stidljivost i anonimnost).

Bogu hvala, opisan je samo u isražnom postupku, a on je prekinut zbog nedostatka činjenica. Rukovodstvo ekspedicije se pripremalo da uputi Akimu pismenom zahvalnost za hrabrost koju je ispoljio prilikom obavljanja službene dužnosti, ali to nije stiglo da uradi zbog odurne terevenke priređene za pomen Petrunjine duše. Akima i »putniku« su čak hteli otupustiti s posla zbog dezorganizacije proizvodnje, ali se sezona primakla kraju, radnici su bili zauzeti sobom, nije ni ostalo slobodnog mesta u radnoj knjižnici da se bilo šta napiše — one behu popunjene čak i na koricama. Sem toga, kako mu drago s drugima, ali Akim nije bio sklon da pravi izgrede. Kad je pijan, on ljubi svakog redom, gorko plače i trese glavom, tako kao da poslednji put drži čašu u rukama, kao da ga je život dotukao pa jednostavno ne piće i ne ljubi svoje pobratimatе, već se opraća s ljudima i belim svetom. /.../

Istraživači Zemljine utrobe oživeše, razberaše se po šumi, zavreketaše sekire i kotlovi, rasplamsaše se ognjišta, na njima su počeli mešati konzervirani boršč, retku kašu. Malo se udaljivši, da »ta mrcina« ne bi smrdela dobrim ljudima, Akim je na obgoreloj kanti od mazuta, na posebnoj vatri kuvalo medvede meso, tako da su se mirisi širili po retkoj šumi, duž rečice Jeračimo, pa čak i dalje, možda do same Tunguske. Iz kante se poput kiselog testa dizala riđa pena, rasprskavajući se na ugarciima gorela je, cvrčala, šireći gustu, zagušljivu paru.

Podigavši zašiljenim štapom tamnomrki komad mesa, Akim je odsekao parče, zubima ga skinuo s noža i, terajući po ustima medvede meso koje je peklo nepce, gledao je gore, kao da je nešto prisluškivao ili se pripremao da urlikne. S mukom progutavaši zastalo u ustima nesažvakano meso, ubica medveda je iskolačio oči i po izrazu njegovog lica moglo se pročitati kakvim kruvudavim putevima ide po složenoj čovekovoju utrobi vrelo parčence tog prokletog, neukusnog zverinjeg mesa. /.../

— Kako možeš to da ždereš?! — podiže se iznenada praktikant Tomskog univerziteta, Goga Gercev. — On je hteo čoveka da pojede! On je ljudožder! Okavo oguljen i sam liči na čoveka! A ti, smrdljivče, ždereš svakakvo dubre! /.../

— Prava istina, sličan je. U medveda su i šape kao čoveka, samo što na prednjim šapama nema kažuprsta — miroljubivo se složi s praktikantom Akim, pa htde da još objašnjava, ali je već valjalo podići tužnu čašicu za Petrunju, iskapiti je setno, strogo čutke. Ispiše složno i počeše se mezeti komadićima haringe, kašom i borsćom boje rde. U međuvremenu se u kanti pokrivenoj poklopcom od traktorskog cilindra dočekalo na ugljevlju medvede meso, pa je Akim, izvadivši iz kante velik komad, klimanjem glave pokazao vezistima kantu, ali su oni samo okreplili leda, a Akim je progudao: »Kad nećete, ne morate!« — i počeo, kao što to čine ostjaci, oštrom nožem seći meso ispred samog nosa, i blaženo žmirkajući, cmokćući, polako, ali često gutati parče po parče, primačući hlebom i soljenim divljim lukom. /.../

Krenu razgovor, terevenka dobi u razmahu i snazi. U bratskom zagrljaju više puta poseći se Petrunjin grob, alkoholom zališe grumenje isprepleteno pramenjem sede mahovine, na kojem su se crvene zgažene divlje jagode i štrčali odresci sitnog korenja; svačak je smatrao svojom dužnošću da se pokaže pred pokojnikom za uvrede nanesene i njemu i čitavom čovečanstvu, zaklinjali su se da će se večno sećati dragog prijatelja i da odsad neće nikom činiti nikakvo zlo niti neprijatnosti.

Akim je i odspavao na Petrunjinom grobu, zagrlivši piramidu istesanoj od kedrovog drveta. Pošto se probudio i razabrao gde je, malo se zastidevši svoga položaja, Akim se ka vatri koja se gasila, a oko koje su ležali u neredu, kao pali u teškoj bici, ljudi — jedino je ozlojedjeni Goga Gercev sedeo na panju i nešto brzo, žurno pisao ili crtao u notesu.

Na posao su izašli na vreme, postepeno su se delili u manje grupe, razilazili se i, bušeći do kasno u noć, nadoknađujući propušteno, u roku obradili rejon, napustili rečicu Jeračimo, vratili se u Turuhansk, a oni što su ostali u odredu sledeće sezone radili su već na drugoj pritoci Donje Tunguske, još zabitijem u udaljenijem, zvanom Nimde.

Nekoliko godina docnije Akim je došao na Donju Tungusku u lov na tetrebe, pa je sa svim hotimično napravio zaokret, dugo preturnao po tamnoj rečici Jeračimo, trudeći se da nađe mesto gde se nekad nalazio i gde je radio geološki odred. Ali, ma koliko da je trčkaroško rečice, ma koliko se vrteo po šumarcima, nije uspeo pronaći tragove geološke ekspedicije, niti grob svoga prijatelja.

Sve je progutala tajga.

(Izbornika *Car — riba*, skraćeno)

S ruskog preveo:
B. Kosanović

BELESKA:

Savremeni sovjetski pisac Viktor Petrovič Astafjev (rođen 1924) postaje sve čitaniji u svojoj zemlji i van nje. Kao predstavnik tzv. *sibirskog talasa* pisaca (kojem, sem njega, pripadaju Vasilij Šukšin, Valentin Raspučin i dr.), on se već dve i po decenije tamo i nenametljivo kreće uzlažnom linijom književne popularnosti. Sva pozitacija dela Viktora Astafjeva napisana su u žanru pripovetke ili kraćeg romana: *Prevoj*, 1959; *Starodub* 1959; *Zvezdopad*, 1960; *Krada*, 1966; *Negde tutnji rat*, 1967; *Pastir i pastirica*, 1971; *Car-riba*, 1975.

Astafjev važi za smelog pisca ogromnog etičkog potencijala, uvek okrenutog savremenosti i borbi protiv rušilačkog u životu. Najčešća tema njegovih dela je nasilje: nad čovekom (u ratu) i nad prirodom (u miru). Pisac redovno ističe moralnu odgovornost čovekovu za očuvanje sveukupnog života, što u njegovom filozofskom poimanju podrazumeva i očuvanje prirodnih odnosa u društvu. Njegov kredo je: nema socijalne sreće bez kosmičke harmonije. On veoma dobro poznaje i osmišljava psihologiju čoveka iz naroda. Sovjetska književna kritika je nepodeljena u povalama njegovom pitkom narodskom jeziku, koji je načinio orijentisan na usmeno kazivanje. U stilsko-kompozicionom pogledu njegova proza je bliska folklornom pripovedanju.

Za knjigu *Car-riba* autoru je krajem proteklih godina dodeljena najviša sovjetska nagrada za književnost.